

שו"ת בהלכה לשולחן שבת

מאת הרב משה חיים חנונו שליט"א

גיליון מס' 46

הלכות התרת נדרים

חז"ל החמירו מאוד בעוון נדרים גם אם נודר על מנת לקיים, וכתבו: עבר ונדר נקרא חוטא גם אם לבסוף יקיים את נדרו¹, ולמדו כן חז"ל מהפסוק "וכי תחדל לנדור לא יהיה כך חטא" - הרי שאם לא חדלת מלנדור יש כך חטא. עוד מובא בגמרא בעניין נדרים: תניא רבי נתן אומר הנודר כאילו בנה במה (מזבח לעבודה זרה ב"מ) והמקיימו (היינו שנשאר בנדרו ולא התירו) כאילו מקריב עליו קרבן².

לכן ראוי מאוד להיזהר ולהימנע מלנדור נדרים, וכתב בספר החרדים: שהנמנע מלנדור הרי הוא מקיים מצווה, שהרי 'לאו הבא מכלל עשה הרי הוא כעשה'³.

מנהג התרת נדרים בערב ראש השנה: אמרו חכמים (נדרים כג, ב): "הרצח שלא יתקיימו נדריו כל השנה, יעמוד בראש השנה ויאמר כל נדר שאני עתיד לידור יהא בטל". אמירה זו נקראת בלשון ההלכה - 'מסירת מודעה'.

הנדר, ובתנאי שהם מסוגלים להבין דברי תורה אם ילמדו אותם, וכן צריך שיבינו את משמעות התרת הנדר¹¹. יש שכתבו שנער שמלאו לו י"ג שנים אינו יכול להצטרף לשלושה המתירים אלא אם כן הביא שתי שערות בזקן¹². אולם להתרת נדרים הנעשית בפני עשרה יכול להצטרף¹³.

אם מועילה התרה בפני שלושה, מדוע נהגו הספרדים להתיר בפני עשרה?

מנהג הספרדים לעשות התרת נדרים בעשרה מתירים¹⁴, כיון שבנוסח ההתרה מתירים גם נדרים ונידויים שבחלום שהרי אומרים "בין בהקיץ בין בחלום", ולא מועיל להם התרה בשלושה. לכן מחמירים להתיר בעשרה שהשכינה שורה עמהם¹⁵. לכתחילה טוב שיהיו העשרה אנשים שוני הלכות (עוסקים בלימוד הלכה) שהם ראויים להתיר נידויי חלום¹⁶. בהזדמנות זו נהגו להוסיף גם התרת קללות, נזיפות,

התרה זו מועילה לנדרים שאדם שכח שנדר. וכן מועילה למנהגים טובים שנהג שלוש פעמים בלא לציין שהוא מקיימם בלי נדר. וכן התרת נדרים זו מועילה לדברי מצווה שאדם קיבל על עצמו בלא שציין שקבלתו בלי נדר⁹. נדרים שאדם זוכר שנדר, אין מתירים לו בלא שיפרט את הנדר בפני שלושה דיינים ויתירו לו אותו על ידי פתח וחרטה, ומ"מ אם מתבייש לפרט את הנדר בפני שלושה יכול לפרט בפני אחד מהמתרים הבקי בענייני פתח וחרטה¹⁰.

התרה בפני שלושה גברים, האם מועיל להתיר בפני כל שלושה אנשים גם שאינם תלמידי חכמים ובקיאם בהלכות נדרים?

ההתרה צריכה להיות בפני שלושה גברים. גם שלושה אנשים פשוטים שאינם תלמידי חכמים ואינם בקיאם בהלכות נדרים יכולים להתיר את

למה נוהגים לעשות התרת נדרים בערב ראש השנה? והאם יש צורך לחזור ולהתיר גם בערב יום כיפור?

נוהגים להתיר נדרים בערב ראש השנה, כדי להיכנס לראש השנה נקיים מהעוון החמור של נדרים⁴. טעם נוסף, שאם חס וחלילה התחייב האדם נידוי בבית דין של מעלה מחמת עברות שעבר, הרי שבאותם ימי הנידוי תפילתו אינה נשמעת, ובכדי שתפלתו בימים הנוראים תתקבל צריך להתיר את נידויו וע"י ההתרה תהיה תפילתו נשמעת יותר⁵. ונתנו רמז לדבר "לא יחל דברו כל היוצא מפיו יעשה" סופי תיבות אלול, לומר שבאלול קודם ראש השנה יעשה התרה לנדריו⁶. המנהג לחזור ולהתיר נדרים גם בערב יום הכיפורים⁷. ובלי יום הכיפורים באמירת כל נדרים⁸.

האם התרת נדרים בערב ראש השנה מועילה לנדרים שזוכר שנדר אותם, או שנדרים אלו צריכים התרה בנפרד?

9 דרך החיים (הלכות התרת נדרים בערב ראש השנה). וכן הביא ב"אלף המגן" (על המטה אפרים סימן תקפא ס"ק קא). ועד"ז הביא בשיירי כנה"ג (סימן רכה, בהגהות הטור אות יט).

10 שו"ע יו"ד סימן רכה סעיף יד.

11 שו"ע שם סעיף א.

12 קצה המטה (על המטה אפרים סימן תקפא ס"ק צב) ושו"ת שבת הלוי (ח"ד סימן נד אות ד). ע"פ דברי רעק"א (בגליון השו"ע יו"ד סימן רכה ג, ובשו"ת מהדו"ק סימן עג). אולם בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סימן שלז), חלק ע"ז וכתב שכיון שעיקר ההתרה דערב ראש השנה היא להנהיגות טובות, שאינם אלא מדרכנו, לכן יכול לסמוך לגבי זה על חזקה דרבא. (אך כתב דמ"מ עדיף להתיר בפני מי שיש לו חתימת זקן, שיועיל גם לנדר דאורייתא).

13 דאין זה אלא מדרכנו ומועיל חזקה שהביא ב' שערות. משא"כ בהתרה שלושה שם.

14 מטה אפרים תקפא סעיף מט. השל"ה ריש מסכת יומא. שכן המנהג בארץ ישראל.

15 שו"ע יו"ד סימן רי סעיף ב. ואף שלדעת רוב הפוסקים נדר של חלום אינו צריך התרה, כי אינו כלום, לכתחילה חוששים לדעת המחמירים להתירו בעשרה.

16 שו"ע שם.

1 גמרא נדרים עז, ב.

2 גמ' שם כב, א.

3 ספר החרדים (פרק יב במצו"ע התלויות בפה, אות נח).

4 של"ה (ריש מסכת יומא), מטה אפרים (סימן תקפא סעיף מט), פתחי תשובה (יו"ד סימן רלט ס"ק ו), שערי תשובה, (או"ח סימן תקפא סוס"ק ז), וכף החיים (סימן תקפא ס"ק יט סוס"ק צט). והוסיף שם שיש נוהגים לערוך התרת נדרים ארבעים יום קודם ר"ה.

5 זוהר פרשת פיקודי דף רמט ע"ב. כה"ח שם אות יב.

6 שפתי כהן (עו"ת, סוף פרשת מטות), הו"ד בברכי יוסף (סימן תקפא ס"ק כא), בשערי תשובה (שם סוס"ק א), בכף החיים (שם אות יט) ובקצור שו"ע (סימן קכח סעיף טז).

7 מטה אפרים (שם סעיף יט)

8 "ראש יוסף" (למהר"י אישקאפה זצ"ל, או"ח סימן תריט) הביא שמנהגנו להתיר נדרים ושבועות בערב ראש השנה ובערב יוה"כ, ובה כל אדם נכנסים מותרים ליוה"כ, (וכתב דלפ"ז מה שאומרים "כל נדרי" בכניסת יוה"כ, זהו מחשש שמא היה איזה נדר או שבועה אחר ההתרה, או משום הרבה בני אדם שאינם באים להתיר שחרית ערב יוה"כ).

וביטול עין הרע.¹⁷

יש שכתבו שכאשר מתירים בעשרה יש להקפיד שיהיו לכל הפחות אחד עשרה מתירים ולא עשרה בדיק, כדי שלא יהיו ב"ד שקול, אך הרבה מהאחרונים כתבו שלא נהגו להחמיר בזה.¹⁸

גם לדעת הספרדים אם אינו משיג בקלות עשרה, יתיר בפני שלושה, כשאר נדרים. ואם ח"ו נידוהו בחלום עיין בהערה.¹⁹

האם בן יכול להצטרף לשלושה מתירים כדי להתיר נדרי אביו, והאם מותר שקרובים ישבו יחד להתיר נדרים? והאם מותר לעשות התרת נדרים בלילה, או שאין דנים דין בלילה?

התרת נדרים איננה נחשבת 'עשיית דין' כמו בדיני ממונות. לפיכך שלושת הדיינים המתירים יכולים להיות קרובי משפחה אחד עם השני, וכן להיות קרוביו של הנודר. כמו כן, יכולים שלושה אחים להתיר נדר לאחיהם הרביעי. ומטעם זה אפשר לערוך התרת נדרים בלילה.²⁰

האם מותר לכמה אנשים לעשות התרת נדרים יחד, או שכל אחד צריך לעמוד בנפרד בפני המתירים?

מעיקר הדין אפשר שיעמדו אנשים רבים לפני השלושה ויבקשו ביחד התרה על נדריהם, והשלושה יתירו לכולם כאחד.²¹ אולם המתירים באופן זה יקפידו כולם שיאמרו את הנוסח בפיהם בקול רם, ובפרט באמירת מסירת המודעה שלדעת פוסקים רבים אם לא אמרה בקול רם היא אינה מועילה כלל.²² ויש מהדרים להתיר לכל אחד בנפרד, וכן נוהגים בני אשכנז.²³

מסירת מודעה הנאמרת בסיום ההתרה, האם היא מועילה לבטל את כל הנדרים שעתיד לנדור במשך השנה? ואם כן מדוע צריך לעשות התרת נדרים כל שנה מחדש?

מסירת ה'מודעה' מועילה לבטל נדרים רק אם בשעת נדרו שכח שמסר 'מודעה' לבטל הנדרים שידור. אך אם בזמן שנדר את הנדר זכר שמסר 'מודעה', ואעפ"כ נדר, הרי בכך שבכל זאת נדר עקר נדרו את מסירת ה'מודעה', ונדרו קיים.²⁴ מטעם זה נוהגים לעשות גם התרת נדרים בערב ראש השנה, אף שכבר מסרו מודעה בשנה שעברה לבטל הנדרים שידרו במשך השנה, משום שמסירת המודעה אינה מועילה לבטל נדרים שנדר כשזכר תנאי הביטול ואעפ"כ נדר (הרי זה כעוקר תנאו), לכך צריך לנדרים אלו התרת נדרים.²⁵

כמו כן, המודעה מועילה לכך שמנהגים טובים שאדם נהג במשך שלוש פעמים לא יחשבו לו כנדר. שבלא המודעה, אם לא אמר במפורש "בלי נדר", המנהג הרצוף במשך שלוש פעמים נחשב לו כנדר.²⁶

האם נשים חייבות בהתרת נדרים, והאם אישה נשואה יכולה למנות את בעלה להתיר את נדריה?

מנהג בנות אשכנז שהנשים אינן עושות התרת נדרים, וסומכות על התרת נדרים ב'כל נדרי' שאומרים בערב יום הכיפורים.²⁷ אך טוב שכל אישה נשואה תמנה את בעלה להיות שליח עבורה להתיר את נדריה, מדין "אשתו כגופו", ותאמר לבעלה "אני מתחרטת על כל הנדרים, השבועות, האיסורים והקונמות וכו' והמנהגים, ואתה תהיה שליח ותלך לפני ב"ד להתיר לי על כל הנזכר", ויוסיף בעלה בסוף הנוסח שאומר בפני שלושה "וכן לאשתי".²⁸ דין שליחות אפשרי רק בבעל לאשתו. אשה שאינה נשואה, אינה יכולה למנות אשה או איש אחר שיתירו עבורה. כמו כן אב אינו יכול להיות שליח לביתו הגדולה.²⁹

כאשר אישה מבקשת התרה, האם

בעלה יכול לשבת ולהצטרף למתירים?

כאשר אשה מבקשת התרה, בעלה אינו יכול להיות אחד משלושת המתירים. מאחר ו"אשתו כגופו", נחשב הדבר כאילו הבעל מתיר את נדרי עצמו.³⁰ ולכן אם אשתו בעזרת נשים בזמן התרת נדרים יש להקפיד שלא ישב בעלה עם המתירים.

יהודים המתגוררים בתפוצות שאינם מבינים לשון הקודש על בוריה, האם מועיל מה שקוראים נוסח 'התרת נדרים' ו'מסירת המודעה' בלשון הקודש או שצריכים לאומרה בלעז בשפה המובנת להם?

צריך להקפיד שכל אחד מהנוכחים בזמן ההתרה יבין מה שהוא אומר בהתרת נדרים, ולא כמו שחושבים עמי הארצות שהתרת נדרים היא אמירת תחינה ובקשה בלבד, (מצוי בפרט באמירת 'כל נדרי', שרבים חושבים אותה לתחינה).³¹

מכל מקום, מעיקר הדין מי שאינו מבין לשון הקודש, יכול לומר ההתרה גם בשפה אחרת. אך יש שכתב שראוי להקפיד לומר התרת נדרים דווקא בלשון שנתקנה. וטוב שהרב או מישהו אחר בקהל יסבירו לנוכחים בשפה בה הם מדברים את משמעות 'התרת הנדרים', וע"כ כן תועיל להם ההתרה גם כשאומרים אותה בלשון הקודש.³²

האם אפשר לעשות התרת נדרים לאדם דרך הטלפון?

מבקש ההתרה צריך לבוא בעצמו ולעמוד בפני המתירים, ואינו יכול למנות שליח עבורו שיתיר את נדרי (חוץ מבעל לאשתו).³³ לכן מי שאינו יכול לבוא בעצמו לפני שלושה שיתירו לנדרי, אינו יכול להתיר דרך הטלפון שהרי אינו נמצא בפני המתירים.³⁴ ויש מי שהקל בזה במקום הצורך כגון לחולה ולמבודד בביתו.³⁵

שיתפרסם הדבר על ידי שיקבצם, ושלפי זה כתב העטרת זהב (הלבוש) שאם נתנה לו רשות גם לקבצם ולהתיר יעשה. ע"ש. וכן הורו למעשה הגר"ש אלישיב זצוק"ל באשרי איש ח"ג פ"ג אות כה. ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סימן של"ח).

29 שו"ע סימן רכח סעיף טז.

30 שו"ע סימן רלד סעיף נז.

31 אלף המגן (על המטה אפרים סימן תקפא אות קב), וכף החיים (סימן תקפא ס"ק צט).

32 כף החיים (סימן תקפא ס"ק צט), וכ"כ בקצור שו"ע (סימן קכח סעיף טז), וכמו אותם היראים שאינם מבינים בלשון הקודש, שאומרים נוסח התרת נדרים בלשון לעז, (עיי"ש שהביא הנוסח).

33 שו"ע סימן רכח סעיף טז.

34 אחרונים.

35 שערי דעה (סימן רכח סעיף טז), והשפת אמת (נדריים ח: תמהו על השו"ע למה לא הביא דעת הראשונים הנ"ל דפליגי על הרמב"ם ועכ"פ בלשון יש אומרים. והסיקו שם, דבדיעבד אם התירו שלא בפניו, יש לסמוך על כל הני רבונות, דס"ל דהוי התרה. ועיין בשו"ת שבט הקהתי ח"ד (סימן רלט) שכתב דניתן שהחכם ישמע החרטה דרך הטלפון ומהני התרה כזו אף לכתחילה.

17 עבודת הקודש (לחיד"א, ציפורן שמיר תחילת סימן יב) כתב שיקבץ עשרה כדי שיתירו לו קללות, נזיפות, ויבטלו ממנו עין הרע.

18 עיין בספר כל נדרי עמוד קסב.

19 רמ"א שם. וזה מועיל לנדר בחלום, אך לגידוי בחלום נחלקו השו"ע והרמ"א (יו"ד סימן שלד סעיף לה) אם לא מצא עשרה יתירו לו שלושה, אולם לדעת הרמ"א אין לו התרה רק ע"י עשרה ששונים הלכות או משניות.

20 שו"ע סימן רכח סעיף ג.

21 שו"ע יו"ד סימן רכח סעיף מו.

22 שו"ע יו"ד סימן רי"א סעיף א.

23 מטה אפרים תקפא, מט. והגר"ש אלישיב (ימי הרחמים פ"ב הערה סז) נהג שעומדים כמה אנשים יחד ומבקשים התרה.

24 שו"ע יו"ד סימן ריא סעיף ב.

25 שו"ת הרדב"ז ח"ד סימן לג. משנ"ב תרי"ט ס"ק ב.

26 דעת תורה ריא, סעיף ב. שו"ת מנחת שלמה ח"א סימן צא אות כ.

27 הליכות שלמה פ"א סעיף י. חוט שני ראש השנה פרק יא הערה ג.

28 שו"ע סימן רלד סעיף נו. ט"ז ס"ק מו. רב פעלים ח"ד או"ח לד. ואמנם השלחן ערוך שם כתב שזהו דווקא בתנאי שמצא שלושה מקובצים אבל הוא לא יקבצם, אולם כבר כתב השפתי כהן (ס"ק עא) שהטעם הוא משום דשמא היא אינה רוצה